

Ustalanie zasad obowiązujących w klasie

Wprowadzenie

Badacze są zgodni, że praca z zasadami to bardzo ważny element skutecznego zarządzania klasą (Marzano, Marzano, Pickering, 2003). Trudno jednak przeprowadzić rzetelne badania dotyczące skuteczności konkretnych rozwiązań, ponieważ wraz z pojawieniem się w klasie spisanych zasad zmieniają się inne aspekty kierowania zachowaniem uczniów. Wybór konkretnych technik jest także silnie związany z kontekstem: potrzebami uczniów, kulturą pracy szkoły, stylem pracy nauczyciela, wzorami kulturowymi. Dlatego na podstawie ogólnych wniosków wynikających z prac badawczych pedagodzy wypracowują własne strategie pracy z kontraktem (Redmond, 2019).

Poniżej zaprezentowano przykładowe rozwiązania pokazujące, jak wprowadzić kontrakt w klasie i jak formułować zasady. Służą one inspiracji i z pewnością nie wyczerpują tematu.

Zaangażowanie uczniów w proces ustalania zasad

Nie ma jednoznacznych rekomendacji dotyczących tego, jak bardzo należy angażować uczniów w proces ustalania zasad. Sugeruje się, że istnieje związek między przestrzeganiem reguł a zaangażowaniem w ich tworzenie, nie precyzuje się natomiast, jak ma wyglądać to zaangażowanie. Niektórzy badacze uważają, że uczniowie powinni tworzyć zasady od podstaw, inni natomiast twierdzą, że lepiej jest, aby nauczyciele stworzyli szkic kontraktu, który ułatwi uczniom formułowanie zasad. Skuteczna jest też strategia, w której nauczyciel prezentuje w klasie przygotowane przez siebie zasady, omawia je, a następnie prosi uczniów o opinie, proponuje, by dokonali oni modyfikacji, dodali lub skreślili jakąś zasadę. Badacze są zgodni, że

najistotniejsze jest, by uczniowie rozumieli i akceptowali zasady (Trudel, Winter, Bray, 2023).

Czas poświęcony na mówienie o potrzebach, trudnościach i oczekiwaniach związanych z uczeniem się i byciem członkiem grupy nigdy nie jest czasem straconym. Warto poświęcić kilka godzin w roku szkolnym na refleksję o wartościach ważnych dla uczniów i nauczycieli. Zatrzymać się, aby zobaczyć, jak zachowania wiążą się z wartościami i wpływają na relacje między ludźmi. Z drugiej strony warto wybrać taką strategię, w której nauczyciel będzie się czuł pewnie. Poniżej znajduje się kilka propozycji, uwzględniających różne potrzeby; można spośród nich wybrać najodpowiedniejszą dla siebie.

1. Plakaty i karteczki

Osoba prowadząca lekcję rozdaje uczniom samoprzylepne karteczki i prosi, żeby każdy się zastanowił i napisał odpowiedź na pytanie: „Jak chcesz, żeby cię traktowali koledzy i koleżanki?”. Nauczyciel prosi, aby uczniowie przypomnieli sobie różne sytuacje, np. kiedy coś się im nie udało, gdy odnieśli sukces, kiedy pojawiły się problemy, gdy mieli zły nastrój albo rozpieęła ich energia, gdy nie było ich w szkole. W czasie gdy uczniowie piszą, nauczyciel wiesza 3 plakaty, na 1. z nich zapisuje pytanie. Następnie uczniowie przyklejają karteczki do plakatu. Nauczyciel zadaje 2. pytanie: „Jak chcesz traktować innych?”. Prosi o napisanie odpowiedzi na karteczkach i przyklejenie ich w odpowiednim miejscu. Gdy uczniowie notują swoje odpowiedzi, nauczyciel zapisuje na 2. plakacie pytanie i porządkuje karteczki na 1. plakacie. Potem nauczyciel zadaje 3. pytanie: „Jak myślisz, jak twoi koledzy i twoje koleżanki chcą być traktowani?”. I powtarza procedurę. W 2. części lekcji nauczyciel odczytuje i omawia wypowiedzi uczniów: mówi, co się powtarza, co się pojawia rzadziej. Dopytuje o znaczenie poszczególnych wypowiedzi, na przykład pyta o to, po czym można poznać, że ktoś kogoś szanuje albo co to znaczy traktować kogoś szczerze. Nauczyciel mówi, jakie zauważył różnice i podobieństwa pomiędzy wypowiedziami na 3 tablicach. Pyta, z czego mogą wynikać te różnice albo dlaczego wypowiedzi są podobne. Nauczyciel dzieli uczniów na trzyosobowe grupy i prosi o rozmowę o tym, jak powinniśmy się traktować, gdy dochodzi do konfliktu. Prosi, aby podczas rozmowy zapisywać wnioski na karteczkach. Każdy zespół odczytuje

swoje wnioski, a następnie nauczyciel zbiera wszystkie karteczki. Nauczyciel zachowuje plakaty i karteczki. Na ich podstawie na następnej lekcji uczniowie będą razem z nauczycielem formułować zasady.

2. Praca w zespołach

Wychowawca/ osoba prowadząca dzieli klasę na 3- lub 4-osobowe zespoły. Każdy zespół przygotowuje plakat na 1 z 2 tematów: „Dobry kolega i dobra koleżanka z klasy” lub „Klasa, w której każdy się czuje dobrze”. Uczniowie pracują nad plakatami, nauczyciel monitoruje pracę i ewentualnie zadaje dodatkowe pytania. Potem zespoły się łączą i przedstawiają sobie nawzajem efekty swojej pracy. Nauczyciel zachowuje plakaty, by na następnej lekcji wykorzystać je do wspólnego opracowania kontraktu.

3. Puzzle

Nauczyciel przynosi do klasy puste puzzle, które mają tyle kawałków, ile jest osób w klasie (można je łatwo przygotować, dostosowując szablon znaleziony w internecie, wystarczy w wyszukiwarkę grafik wpisać „puzzle puste”). Nauczyciel dzieli klasę na 3-osobowe zespoły i prosi o rozmowę o tym, jak układają się relacje między uczniami w idealnej klasie, co uczniowie robią, jacy są dla siebie nawzajem. Prosi chętnych uczniów o wypowiedzi i parafrazuje je. Następnie każdemu uczniowi wręcza jeden puzzle (odkłada puzzle dla nieobecnych) i prosi, aby zapisać słowo, które oddaje atmosferę w idealnej klasie. Gdy uczniowie są gotowi, prosi o ułożenie obrazka. To trudne zadanie, bo nie ma rysunku podzielonego na fragmenty, trochę to potrwa, ale warto poczekać na to, by uczniowie sami wymyślili, jak to zrobić (zapewne zaczną od ułożenia brzegów, a potem metodą prób i błędów dopasują elementy). Nauczyciel bierze od uczniów puzzle, by je skleić i powiesić w klasie. Zaczyna rozmowę, zadając pytanie: „Co możemy zrobić, żeby w naszej klasie tak się wszyscy czuli?”.

4. Gry

Nauczyciel przed lekcją zastanawia się, nad rozwojem jakich kompetencji uczniów chce pracować w czasie swoich lekcji i jakich zachowań oczekuje od uczniów. Zapisuje propozycję zasad, jakie chciałby wprowadzić i drukuje je w 8 egzemplarzach.

Nauczyciel na początku lekcji dzieli uczniów na 4-osobowe zespoły, rozdaje uczniom karty, kości lub inne przedmioty służące do gry. Prosi o to, żeby przez 5 minut uczniowie grali. Nie udziela żadnych dodatkowych wskazówek. Po 5 minutach pyta uczniów, co wydarzyło się w ich zespołach, jak się porozumieli, jak się czuli w czasie zadania; w których grupach uczestnicy umawiali się na konkretne gry, przywoływali zasady. Na koniec nauczyciel zadaje jeszcze pytanie o to, dlaczego w życiu potrzebne są zasady. Jeśli uczniowie będą mieli trudność z przejściem od zasad w zabawie do zasad w życiu, można im pomóc, zadając pytania pomocnicze typu: skąd w kontrowersyjnej sytuacji wiadomo, czy uznać strzelony w meczu gol, jak wyglądałby ruch na ulicach, gdyby nie było zasad?

Nauczyciel dziękuje uczniom za rozmowę i wyświetla na tablicy przygotowane przez siebie propozycje zasad. Wyjaśnia, jaki jest cel wprowadzenia w klasie zasad. Następnie opowiada, na jakich zachowaniach uczniów mu zależy. Potem dzieli uczniów na 8 grup, każdej rozdaje wydruk proponowanych zasad i po kolei prosi o rozmowę na temat każdej zasady. W czasie rozmowy uczniowie mają nanosić poprawki na kartce z wydrukowanymi propozycjami. Na tablicy nauczyciel wyświetla pytania ułatwiające rozmowę:

- Czy rozumiem tę zasadę?
- W jakiej sytuacji będę mógł/mogła postąpić zgodnie z tą zasadą?
- Czy ta zasada jest sprawiedliwa? Dlaczego?
- Którą zasadę trzeba zmienić? Jak?
- Która zasada jest niepotrzebna?
- Jakiej zasady mi brakuje?
- Jakiej zasady potrzebuje nasza klasa?

Po zakończeniu rozmów w grupach nauczyciel prosi o wypowiedzi osób z każdej z grup: ich przemyślenia, uwagi, komentarze, propozycje zmian. Wspólnie z uczniami redaguje zasady i przygotowuje plakat, który będzie wisiał w klasie.

Komentarz

Warto zwrócić uwagę na to, że w 3 pierwszych propozycjach nauczyciel kończy lekcję w momencie, gdy uczniowie zapisują swoje przemyślenia, pomysły lub ważne

słowa związane z zasadami. Nie przechodzi do formułowania konkretnych zapisów w kontrakcie. Dzięki zaplanowaniu w ten sposób lekcji daje sobie czas na przemyślenie, jak ubrać w słowa koncepcje uczniów. Nauczyciel może przygotować sobie wcześniej propozycje, które przedstawi uczniom lub wykorzysta je, gdy będzie parafrazował uczniowskie wypowiedzi. W 4. propozycji nauczyciel zastosował inną strategię: najpierw przygotował propozycję zasad, a potem zaprosił uczniów do rozmowy.

Formułowanie zasad

Nie ma uniwersalnego zbioru zasad, z którego mogliby skorzystać nauczyciele. Uczniowie mają zróżnicowane potrzeby: różnią się nie tylko wiekiem, ale też stopniem rozwoju kompetencji społecznych i emocjonalnych, wcześniejszymi doświadczeniami szkolnymi. Zespoły klasowe znajdują się na różnych etapach procesu grupowego. Zazwyczaj mają już one wypracowane strategie zachowań w określonych sytuacjach. Niektóre z tych zachowań będą sprzyjać rozwojowi grupy jako wspólnoty i wystarczy je tylko nazwać, np. przekazujemy sobie informacje. Inne będą ten proces zakłócać, na przykład gdy uczniowie w czasie lekcji używają telefonów i wysyłają sobie wiadomości. Wtedy trzeba zmienić przyzwyczajenia uczniów, wskazać im, jak się zachować, wprowadzić nową zasadę: telefony trzymamy w plecakach.

Warto pamiętać, że w formułowaniu zasad nie chodzi o to, by zredagować idealny dokument, tylko aby zapisać zasady w taki sposób, jak chcą tego uczniowie.

Nauczyciel może oczywiście pomagać im w układaniu zdań tak, by były one krótkie, pozytywne i jasne, ale to uczniowie mają decydujący głos, jak ostatecznie mają brzmieć.

Poniżej zamieszczono ilustracje przykładowych kontraktów, które pokazują, jak wiele różnych rozwiązań stosuje się w polskich klasach.

1. Kontrakt organizacyjny

Przykład kontraktu organizacyjnego niezbędnego w klasie, do której dołączają uczniowie niemający doświadczeń w polskiej szkole. Taki rodzaj kontraktu przydatny jest także w klasach, w których nauczyciele doświadczają trudności w prowadzeniu lekcji. Zasady zawarte w kontrakcie są raczej wyrazem oczekiwań nauczycieli niż wynikiem rozmów na temat potrzeb uczniów. Zasady może zaproponować nauczyciel/specjalista wprowadzający kontrakt w klasie pod dwoma warunkami. Najpierw szczegółowo należy wyjaśnić, jaki jest cel każdej zasady i jakiego dokładnie zachowania się od uczniów oczekuje. Potem trzeba uzyskać akceptację wszystkich uczniów co do treści i brzmienia zasad, na przykład poprzez złożenie przez uczniów podpisów na plakacie. Tego typu kontrakt będzie wymagał częstszych modyfikacji, np. co 2 miesiące. Przykładowo: jeśli siadanie w wyznaczonych miejscach stanie się już dla uczniów rutyną, można wprowadzić inny punkt, związany z równoważeniem głosów w czasie lekcji.

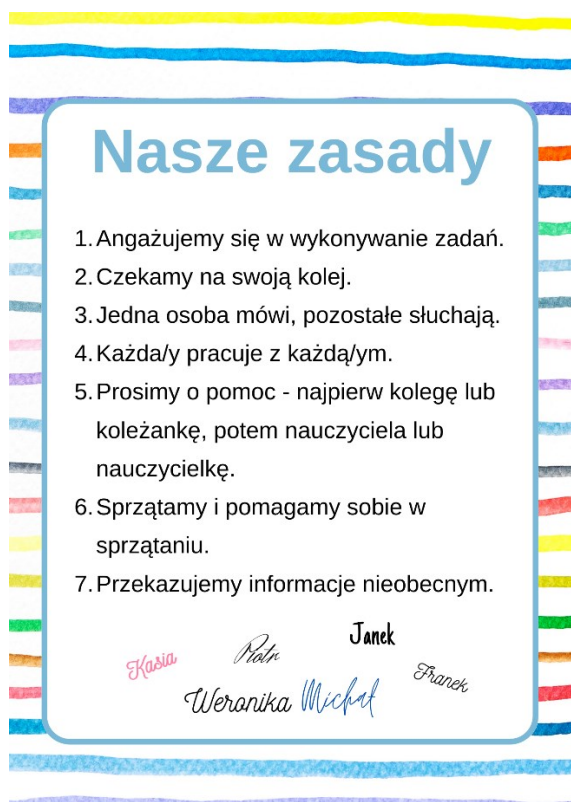
Rysunek 1. Kontrakt organizacyjny.

Źródło: archiwum autorek.

2. Kontrakt – zasady obowiązujące na lekcji

Rodzaj kontraktu, który będzie wspierał nauczycieli w kierowaniu zachowaniem uczniów podczas lekcji. Można go wykorzystać np. do przypomnienia, że osobom

nieobecnym na lekcji należy przekazać notatki, zachęcić uczniów do wzajemnego pomagania sobie albo pochwalić ich za dobrą współpracę. Do kontraktu można się też odwołać m.in. w sytuacjach gdy: uczniowie opóźniają rozpoczęcie pracy nad zadaniem, rozmawiają zamiast pracować, rozmawiają w czasie, gdy powinni słuchać, odpowiadają, nie czekając na udzielanie im głosu, komentują wyniki losowego doboru do grup.

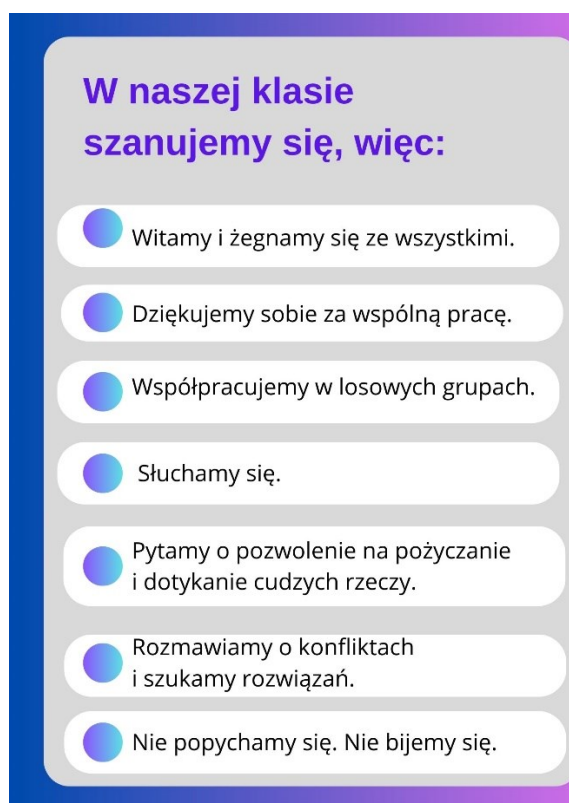

Rysunek 2. Kontrakt podpisany przez uczniów.

Źródło: archiwum autorek.

3. Kontrakt – szacunek do drugiej osoby

Przykład kontraktu, który ma wspierać rozwój relacji między uczniami, uczyć okazywania innym szacunku. Zamiast ogólnych sformułowań zawiera przykłady oczekiwanych zachowań uczniów. Na końcu znajduje się punkt, w którym jest jasno napisane, czego uczniom nie wolno robić.

Rysunek 3. Kontrakt, który uczy uczniów okazywania sobie nawzajem szacunku.

Źródło: archiwum autorek.

Podsumowanie

Zachęcamy do tego, by kontrakt wprowadzała do klasy osoba, która ma relacje z uczniami – wychowawca lub pracujący w szkole nauczyciel specjalista. Pozwoli to uniknąć niepotrzebnych żartów i oporu uczniów przed rozmową, który czasem się pojawia w czasie lekcji związanych z wartościami. Po zakończeniu pracy nad formułowaniem klasowych zasad i spisaniu ich na plakacie warto zorganizować spotkanie nauczycieli uczących w klasie – pokazać im plakat z zasadami, opowiedzieć, co dla uczniów było ważne, wyjaśnić, jak w czasie lekcji odwoływać się do kontraktu.

Bibliografia

Marzano, R. J., Marzano, J., Pickering, D. (2003). *Classroom management that works. Researchbased strategies for every teacher*. Alexandria, VA: Association for Supervision and Curriculum Development.

Redmond, B. (2019). *Culturally Responsive Classroom Management Techniques and Former Riverside County and San Bernardino County Teachers of the Year: A Phenomenological Study*. UMass Global ScholarWorks.

Trudel, S. M., Winter, E. L., Bray, M. A. (2023). Prevention Strategies for Classroom Management. W: Sabornie, E. J., Espelage, D. L. (red.). *Handbook of Classroom Management*. Third edition. New York and London: Routledge.